

K Jezikovna kultura in jezikovni kotiček

Tomo Korošec

Stara domislica o tem, da smo Slovenci narod jezikoslovcev, je bosa in gre pod isto streho s tisto o Slovencih kot dunajskih hlevarjih, le da smo si prvo omislili sami. Pravzaprav tudi jezikovni prepirljivci nismo ne večji ne manjši od drugih narodov. Prepirali pa smo se na Slovenskem, če smo se že, noter v 19. stoletja in do današnjih dni, predvsem o jezikovnih zadevah, ki jih v sodobnosti spravljamo pod oznako jezikovnokulturna dejavnost.

Pota jezikovne kulture na Slovenskem so čudna in zavita. Za študij zgodovine slovenskega knjižnega jezika jih treba poznati in razumeti, za nadaljnje jezikovnokulturno delovanje pa je koristno vedeti, kako so šla, če drugega ne, zato da ne bi ponavljali očitnih napak. Z delom, ki ga tukaj predstavljamo, bo to občutno lažje.

Knjiga mag. Monike Kalin Golob nam daje imeniten vpogled v zadevno problematiko.

Najobsežnejše poglavje je posvečeno jezikovnim kotičkom in njihovi jezikovnokulturni utemeljitvi. Prikazana so kotičkarska besedila 44 avtorjev (mnogi se kot kotičkarji pojavljajo večkrat), ki so od začetka 20. stoletja nastopali v dnevničarskem, tedniškem, revijalnem tisku, po radiu in televiziji. Stanislav Škrabec je s samostojnim razdelkom tu vključen zato, ker po avtoričinem mnenju nekatera njegova besedila v vsebinskem pogledu in po načinu nastopanja izkazujejo značilnosti jezikovnega kotičkarstva (zlasti Škrabčeva reagiranja na posamezna odprta vprašanja sprotne jezikovne rabe) in tako pomenijo začetke te jezikoslovne dejavnosti na Slovenskem. Prinaša tudi doslej najpopolnejši pregled vseh besedil, ki jih šteje k jezikovnim kotičkom. Tu so navedeni avtorji in njihovi sodelavci pri kotičkih, naslovi kotičkov (pri nekaterih so podani tudi naslovi posameznih enot) in bibliografski podatki, prek katerih zainteresirani najde, kar ga zanima. To je zelo koristen in pregledno urejen seznam.

Avtorica se dokaj podrobno ukvarja z izvorom jezikoslovne dejavnosti na Češkem, ki je nastopila s poimenovanjem »jezikovna kultura«. Tu predstavlja teoretična izhodišča Praškega lingvističnega krožka in natančno opisuje prve predstavitve teh strokovnih novosti v slovenski publicistiki tridesetih let (Borko), pravilno pa ocenjuje tudi zmotno enostransko razumevanje glavnih novosti v takratni teoriji knjižnega jezika, tj. funkcijskega vidika (Debeljak). Avtorici lahko pritrdimo v misli, da sicer nesporno zgledovanje po načelih češke jezikovnokulturne šole potrebuje v slovenskem jezikoslovnem pristopu upoštevanje posebnosti zgodovinskih razmer in razvojnih okoliščin slovenskega knjižnega jezika. Na »posebne in neponovljive razmere zgodovinskega razvoja jezika« je trideset let po tem, ko je češka teorija prišla na Slovensko, sicer opozoril tudi Jedlička, vendar je Borko tako razmišljal že takrat, ob razlaganju funkcijskega načela, ko je zavnil napačno razumevanje funkcijskosti, češ da gre pri tem za jezikovno razpuščenost in priznavanje samovoljnosti v praksi knjižnega jezika. Avtorica v zvezi s tem piše, da je Borko z analizo dveh skrajnosti, slovenskega »romantičnega« in »realističnega« pogleda na jezik, opozoril, da je v slovenskih jezikovnih ra-

zmerah mogoča le srednja pot: pri obravnavi jezikovnih vprašanj je treba upoštevati funkcijski vidik, hkrati pa tudi dejstvo, da smo zaradi zgodovinskih okoliščin Slovenci dali jeziku ob osnovni sporočanski vlogi tudi vlogo vrednote in tako ohranjali samobitnost jezika.

Avtorica ponuja delno predelavo obstoječih opredelitev jezikovne kulture. Preuredila jih je takole:

1. Jezikovna kultura v ožjem pomenu: stopnja ustreznosti jezikovnega pojava jezikovnim in sporočanskim normam, določenim za dani jezik.
2. V širšem pomenu: teoretično podprta nega knjižnega jezika, katere cilj je vsestransko razvit, ustaljen in enoten knjižni jezik ter jezikovna kultura tistih, ki ga uporabljajo.

Osrednje opravilo v nalogi je razbor jezikovnih kotičkov na Slovenskem. Ker so se kot taki izoblikovali v začetku tega stoletja, se z njimi avtoričina obravnava začne, končuje pa s tistimi, ki še izhajajo v sodobnosti. Avtorica je pregledala velikansko gradivo in izdelala urejen ter pregleden prikaz. S tem sicer res ni podana zgodovina slovenske jezikovne kulture, kot pravi sama, pretežni del pa je vendarle opravljen.

Avtorica izhaja iz predpostavke, da se z analizo jezikovnega

kotičkarstva da ugotoviti, kakšne jezikovnokulturne smeri so se izoblikovale na Slovenskem od začetka 20. stoletja.

Izluščila je dve smeri, ki se v grobem ujemata z nekdanjo Borkovo delitvijo na »romantike« in »realiste«. V grobem zato, ker je pri Borku merilo za ločevanje predvsem upoštevanje funkcijskega načela, a to gotovo ni vse. Prav je, da avtorica te delitve ni docela izenačila s t. i. puristi in protipuristi, zlasti v šestdesetih letih, ker je to – tudi spričo različnega razumevanja purizma – preveč poenostavljena delitev, saj je na vzajemno prelivanje med »purizmom« in »protipurizmom« deloval zdaj ta, zdaj oni dejavnik, npr. splošna jezikoslovna podkovanost.

Avtorica je zbrala in pregledala toliko kotičarskih besedil, da je lahko izdelala dobro tipološko razvrstitev vseh jezikovnih kotičkov (oz. jezikovnih rubrik). Razlikuje tri tipe:

1. Splošni jezikovni kotički, ki obravnavajo vprašanja sočasne jezikovne prakse, opozarjajo na nepravilnosti in pomagajo uporabnikom pri različnih jezikovnih zadregah.

2. Terminološki jezikovni kotički, v katerih terminološke komisije ali posamezniki v njihovem imenu predstavljajo predloge za nove ali izboljšane strokovne izraze, dane tako zainteresirani strokovni javnosti v razpravo (prvi tak kotiček je bil Černičev v Zdravstvenem vestniku l. 1939).

3. Tendenčni jezikovni kotički. Ti so sicer redkejši, zanje pa je značilno, da so avtorji obravnavali zglede iz jezikovne prakse zato, da bi uveljavili katero od načel jezikovne kulture, npr. funkcijski vidik, zavrnili ozkost purističnih pogledov ali izrazili odpor proti neenakopravnemu položaju slovenščine v družbenopolitičnih razmerah prejšnje države, zlasti položaja slovenščine v jugoslovanski armadi.

Monika Kalin Golob se nam s pričujočo knjigo predstavlja kot resna jezikoslovna raziskovalka. Obsežno (in v nekem smislu tudi nadležno, mestoma resne obravnave celo nepotrebno) problematiko je naredila dostopno in pregledno, tako da nam je podala velik del jezikovnokritičnega presojanja sicer drobnih vprašanj kulture slovenske knjižne besede v skoraj 100 letih in številnih kotičkarjev različnih strokovnih usmerjenosti, ki so poleg besedilotvorcev po svojih močeh pomagali k jezikovni podobi naših besedil, da se jih v optimalni podobi ni treba sramovati pred nobeno sodobno razvito jezikovno skupnostjo.